

RANJIVOST POJEDINACA I PODLOŽNOST UTICAJU RADIKALIZACIJE: PREGLED I SELEKCIJA RELEVANTNE LITERATURE

Marko Krstić

*Ministarstvo unutrašnjih poslova
Republike Srbije*

SAŽETAK

Cilj ovog rada je da se prezentuje i analizira relevantna literatura o radikalizaciji gde su kroz pregled naglašene neke ključne tačke neslaganja i rasprave u aktuelnom akademskom i političkom diskursu o radikalizaciji i terorizmu. Prikazani su događaji u teorijskim okvirima za razumevanje radikalizacije, uključujući debate o definicijama, osnovnim uzrocima, obrascima regrutacije, kao i fazama procesa radikalizacije. Pregled literature prezentuje aktuelne akademske rasprave o složenim faktorima koji kreiraju određenu vrstu radikalizacije, kao i ideološke osnove i izraze, organizacione strukture, manifestacije i uzroke koji su povezani sa njom. U radu će se istražiti putevi, ideje, metode i načini radikalizacije, kako bi se razvile i implementirale efikasne preventivne kontrame. Radikalizacija je fenomen koji je primenjiv na različite pojedince i grupe, a u radu će fokus biti na islamističkoj radikalizaciji.

KLJUČNE REČI: radikalizacija, terorizam, regrutacija

UVOD

U radu je izvršena identifikacija i pregled 63 neklasifikovana izvora koji se odnose na radikalizaciju. Literatura se sastoji od izveštaja sponzorisanih od strane vlade, stručnih časopisa, članaka u časopisu, akademskih istraživanja, knjiga i izveštaja iz štampe. Na osnovu inicijalne pretrage (Google scholar, COBIS), selektovano je 63 izvora koji datiraju od 2001. godine do danas. Literatura pokriva niz tema: definicije, opisi međunarodnih i domaćih iskustava sa radikalizacijom, modele i okvire, kao i preporuke i

Kontakt autora:

Marko Krstić, Norveška 6/16, 15000 Šabac, Srbija.
E-mail: marko.krstic.1982@gmail.com

većina literature uključenih u bibliografiju predstavlja informacije o opštim karakteristikama radikalizacije. Dok istraživači nisu pronašli dokaze o standardnom profilu pojedinaca koji su postali radikalizovani, nekolicina autora sugerirše uobičajene atribute vezane za tipove pojedinaca koji mogu postati radikalizovani, faktori koji utiču na radikalizaciju i putevi koji vode do ovog procesa. Druge teme koje se pojavljuju u literaturi uključuju definicije i terminologiju, teorijske modele i okvire, praznine u znanju i preporuke za identifikovanje radikalizacije.

U okviru debate o radikalizaciji, stručnjaci su se borili da razumeju ideologije koje inspirišu članove „islamskih“ naoružanih grupa i drugih uzročnih pokretača, bilo da su socijalni, ekonomski ili reakcionarni. Iako je ovo doprinelo različitoj literaturi o nasilnom radikalizmu, terorizmu i ekstremizmu, postoji malo akademskog konsenzusa a kamoli empirijskih studija za validaciju postojećih teorija. Ovaj rad pokušava sintetizovati postojeće znanje o pokretačima radikalizacije. Studije o radikalizaciji postale su prioritet u Evropi u poslednjih petnaestak godina, što je dovelo do mnoštva publikacija koje istražuju njegove motive i uzroke, kao i procese u kojima pojedinci i grupe koriste da podržavaju radikalne ideje i učestvuju u nasilničkim akcijama.

Ovaj pregled literature nastoji da olakša razumevanje radikalizacije kao složenog i dinamičnog procesa, što podrazumeva identifikaciju njegovih transformativnih faza i pokretača i kako to može ili ne dovesti do političkog nasilja i terorističkih akcija. Pregled obuhvata definicije radikalizacije koje su izneli akademici i kreatori politike; faktore i osnovne uzroke koji stvaraju i dovode do radikalizacije pojedinaca ili grupa; faze procesa radikalizacije; istorijsku pozadinu, ideje i manifestacije islamske radikalizacije. Deo literature se fokusira na mesta na kojima se kaže da se radikalizacija odvija – zatvori, džamije, univerziteti, madrase, dijaspora ili internetu. Drugi deo naglašava navodne pokretače radikalizacije – diskriminaciju, strano okupiranje ili kontrateroristička prekomerna reakcija. Ipak, druge studije fokusiraju se na ulogu ideologije i religije, posebno salafizma i vahabizma.

Neka od centralnih istraživačkih pitanja na kojima se odvija današnji pregled su zašto, kada i kako se pojedinci regrutuju u organizacijama koje neguju radikalne stavove i zašto, kada i kako se neke od ovih osoba (sami ili sa drugima) angažuju u nasilnim postupcima koji mogu uključiti fizičko uništavanje ili ugrožavanje sigurnosti i života ljudi? Radikalizacija se najbolje shvata kao dinamična i višestruka pojava koja se javlja u interakciji pojedinih ranjivosti (biografska izloženost) sa ohrabrujućim okruženjem, i stoga je uvek specifična za određeni kontekst. Potrebno je razmotriti tri nivoa studiranja faktora radikalizacije – mikro (individualno), mezo (društveno okruženje / grupna dinamika) i makro (širi društveni i politički okružni) nivo analize. Literatura radikalizacije približila je predmet soci-

jalizacije nasilja iz više uglova. Jedan pravac uglavnom istražuje kako su takozvani „ugroženi“ pojedinci socijalizovani ideološki i psihički od strane regrutora terorističkih organizacija, koji završavaju kao ubice ili čak samoubilački teroristi. Druga škola više naglašava kako mladi ljudi koji traže avanturu i, u njihovom pogledu, stvarno iskorišćavaju terorističke organizacije, sami ili postupaju u skladu sa njima ili u njihovo ime u potrazi za ličnim ispunjavanjem i prihvatanjem od strane nasilnih ekstremnih organizacija. Često se pretpostavlja da radikalizacija prethodi regrutovanju, ali bilo je slučajeva kada je regrutovanje na prvom mestu, a praćeno je radikalizacijom.

POJAM RADIKALIZACIJE KAO UVODA U TERORIZAM

Naučnici priznaju potrebu za inkorporiranjem karakteristika ponašanja radikalizacionih mehanizama kako bi se obuhvatili raznovrsni procesi regrutovanja i ponašanja povezanih sa napredovanjem terorističke ideologije. Međutim, terorističke organizacije i dalje se šire na alarmantnom nivou u mnogim delovima sveta, što rezultira stvaranjem različitih supkultura u mnogim zajednicama. Od 11. septembra 2001. godine, pretnja radikalizovanih salafista-džihadista se promenila. Događaji u Londonu, Madridu, Baliju i Amsterdamu ilustruju nove trendove u uključivanju lokalnih zajednica u terorističke aktivnosti, u kojima lokalne terorističke organizacije i stanovnici koriste obrasce al-Kaide kao ideološke inspiracije (Cherif et al. 2010). Od momenta kada je postao aktuelan, koncept radikalizacije nasledio je niz ugrađenih, ograničavajućih pretpostavki: da oni koji izvršavaju terorističko nasilje potiču iz veće grupe ekstremističkih simpatizera sa zajedničkom islamskom ideologijom koja inspiriše njihove akcije; da ulazak u ovaj širi krug ekstremista može biti određen individualnim ili grupnim psihološkim ili teološkim faktorima; i da znanje o ovim faktorima može omogućiti vladine politike da smanje rizik od terorizma (Kundnani 2012, 3–5). Od 9/11, pitanja islama, muslimana, terorizma i radikalizacije bili su na čelu nacionalnog bezbednosnog diskursa. Konkretnije, zabrinutost od „domaćeg“ terorizma i radikalizacije, posebno među mladima američke muslimanske nacionalnosti, bila je zabrinjavajuća zbog uspešnih i neuspešnih terorističkih napada u Evropi (Beutel 2007, 11). Globalni „rat protiv terorizma“ možda je bio loš pravac za željene ciljeve post-9/11 ere, ali sam terorizam i upotreba terorističkih taktika bili su i još uvek su problematični koncepti. Međutim, naponi da se fokusiraju na radikalizaciju i radikalne ideologije, kako bi se suočili sa problemom terorizma, doveli su do susretanja sa ozbiljnim izazovom: Većina radikala nije (i ne) se angažovala u terorizmu, a mnogi teroristi nisu (i ne) radikalizovali „u bilo kom tradicionalnom smislu (Borum 2011).

Radikalizacija nije univerzalno definisan pojam, čak se može smatrati još nedefinisaniji i neistraženiji od pojma „terorizma“ (Lakhami 2014: 29). Newmam (2008: 3) navodi da ideja o radikalizaciji relativno nova, naime, tek početkom dvehiljaditih ovaj pojam se jedva spominje u akademskoj literaturi o terorizmu i političkom nasilju, ali je malo učinjeno da bi se sistematski razvio u konceptualni alat kroz koji bi se razumeo proces koji može navesti pojedince da podrže nasilni ekstremizam.

U poređenju sa drugim oblastima društvenih nauka koje se bave ljudskim razvojem i ponašanjem, empirijska istraživanja u studijama radikalizacije su do sada bila oskudna, i stoga teorijski napredak ostaje na relativno niskom nivou sofisticiranosti. Sa naučnog stanovišta, ovo polje je još uvek u pojvu (Thornton 2015, 10).

Kruglanski i drugi (2017: 217) su saglasni da, i pored toga, ne postoji vojno rešenje za ovaj problem, bez obzira koliko je ekstremista ubijeno ili uhvaćeno, mnogi drugi će brzo doći na njihovo mesto. Berger (2017: 6) radikalizaciju definiše kao jedan „cikličan“ proces kroz „usvajanje ekstremnih ideja“ ili definisanje ekstremista kao ljudi koji imaju „radikalne ili ekstremne ideje i stavove“. Prema Schmidtu (2012a: 26), fokus dosadašnjih istraživanja o radikalizaciji bio je više usmeren ka „ranjivom pojedincu“, izmanipulisanom da postane terorista, i sve donedavno, „podsticajno okruženje“, nije zadobilo istu količinu pažnje kao „ugroženi pojedinac“. Takođe, još više pažnje dato je pokretačima radikalizacije na makro, nego za mikro-nivou. Ovaj autor dalje navodi (2012: 17) da radikalizacija predstavlja individualni ili kolektivni (grupni) proces, pri čemu, obično u situaciji političke polarizacije, jedna ili obe strane napuštaju normalne prakse dijaloga, kompromisa i tolerancije, i teže sve intenzivnijoj posvećenosti konfrontacionim taktikama rešavanja konflikta.

Cragin (2014) konstruiše konceptualni model koji se može koristiti za dalje istraživanje o ovoj temi. Naglašava četiri faktora: moralnu reputaciju, percipirane troškove, percepciju neefikasnosti nasilja i odsustvo jačanja društvenih veza kao faktora koji doprinose otporu pojedinaca nasilnom ekstremizmu. On dalje zaključuje da su otpor, radikalizacija i razdvajanja suštinski različiti fenomeni i moraju se tako tretirati od strane policije i vladinih aktera. McCauley & Moskalenko (2008: 415–416) navode da radikalizacija podrazumeva promenu uverenja, osećanja i ponašanja u pravcima koji sve više opravdavaju nasilje među grupama i zahtevaju žrtvu u odbrani grupe. Ovi autori identifikuju 12 mehanizama kao doprinos radikalizaciji. Od toga, 3 se tiču radikalizacije na nivou „mase“ (na primer, mobilizacija nacije za rat), a 5 se odnosi na radikalizaciju na nivou grupe (na primer, napredovanje prema sve ekstremnijim akcijama političke organizacije). Preostala 4 mehanizma identifikacije odnose se na motive pojedinaca za učešće u terorističkim organizacijama i aktivnostima.

Za Silbery i Bhatti (2007: 19), proces radikalizacije sastoji se od četiri različite faze: preradikalizacije, samoidentifikacije, indoktrinacije i džihadizacije, i svaka od njih je jedinstvena sa specifičnim obeležjima. Svi pojedinci koji započnu ovaj proces ne moraju nužno proći kroz sve faze i mnogi se, zapravo, zaustavljaju ili napuštaju ovaj proces u različitim tačkama, međutim, pojedinci koji prolaze kroz ceo proces verovatno da će biti uključeni u teroristički akt.

Kulminacija fenomena radikalizacije u procesu geneze terorizma predstavlja ozbiljnu pretnju bezbednosti, a naglasak je na modelu perspektive značajnosti, koji sublimira uloge motivacije, ideologije i društvenih procesa u radikalizaciji (Dugas & Kruglanski 2014, 423). Procesi radikalizacije i deradikalizacije mogu se posmatrati kroz jedan piramidalni model, koji razlikuje tri faze: osetljivost na radikalnu ideologiju, zatim fazu kroz koju pojedinac postaje član radikalne grupe i, na kraju, spremnost osobe da deluje u ime ideologije grupe, odnosno planiranjem napada (Doosje et al. 2016, 16). U svojim istraživanjima, Kruglanski i saradnici (2014: 70–73) zastupaju stav da je potrebno proceniti stepen radikalizacije kao odnos neravnoteže između fokusnog cilja na koje je usmereno ekstremno ponašanje i drugih zajedničkih ciljeva kojima se ljudi svakodnevno posvećuju. Pored toga, dehumanizacija i delegitimizacija članova izvan grupe podrazumeva da se njihovo ubijanje ne odnosi na zabranu ubijanja koja se odnosi na ostale ljude. To je delimično razlog zašto je „terorista za nekog terorista, dok je za drugog borac za slobodu“ i zašto su percepcije nečijeg radikalizma, odnosno ekstremizma u „očima posmatrača“.

Iako su dve dimenzije radikalizacije – akcija (ponašanje) i stavovi (ciljevi i percepcije) – tesno povezani, oni ne moraju nužno da zavise ili da odgovaraju jedni drugima. Radikalni stavovi ne prethode uvek ili dovode do nasilnih činova, a učešće u nasilnim grupama ne podrazumeva uvek pridržavanje radikalnih ciljeva i okvira referenci. Za loše upravljanje se već dugo pretpostavlja da je pokretač nasilnog ekstremizma. „Osnovna logika je da demokratske institucije i procedure omogućavaju mirno pomirenje protivrečnosti i obezbeđivanje kanala za učešće u kreiranju politike, rešavanju onih osnovnih uslova koji su podstakli nedavni porast islamskog ekstremizma u svetu (Allan et al. 2015, 14). Pre svega, teroristi najčešće vide svoje postupke kao racionalne i stoga prvi korak koji pomaže u sprečavanju drugih da krenu ovim putem jeste prepoznavanje te činjenice (Gunaratna & Hennessy 2012, 2).

Uopšteno govoreći, strukturalni „potisni“ faktori su važni u stvaranju uslova koji favorizuju porast ili širenje u privlačnosti nasilnog ekstremizma ili pobune. Podsticajni faktori mogu po prirodi još biti i socioekonomski, politički i kulturni (USAID 2011, 2–3). Razumevanje radikalizma se mnogo razlikuje od zemlje do zemlje; neke definišu radikalizam ili ekstremizam

uglavnom uopšteno, u smislu podržavanja upotrebe nasilja. Druge zemlje ga formulišu mnogo šire, ponekad čak i u kontekstu koji uključuje netoleranciju unutar radikalizma, kao što je slučaj sa trenutnom strategijom Velike Britanije (Sedgwick 2012, 2). Radikalizacija nije univerzalno definisan pojam, čak se može smatrati još nedefinisaniji i neistraženiji od pojma „terorizma“ (Lakhami 2014, 29). Kao što njene definicije ukazuju, radikalizacija se najbolje posmatra kao proces promene, lične i političke transformacije iz jednog stanja u drugo. Naučnici tvrde da je radikalizacija, za većinu ljudi, postepeni proces i onaj koji zahteva napredovanje kroz različite faze i ne događa se ni brzo ni lako (Christmann 2012, 10). Radikalizacija je manifestacija devijantnih i neracionalnih obrazaca ponašanja, i generalno se shvata kao proces koji dovodi do povećane upotrebe nasilja kako bi se ispunili politički ciljevi (Abbasi 2014, 15).

Kao što je ranije rečeno, radikalizam je kao izraz stariji od ekstremizma i u toku više od dve stotine godina prošao je kroz promene značenja. Termin se prvobitno koristio u medicini i služio je da opiše politički stav krajem dvadesetih godina 17. veka. Koncept se širio od tadašnje progresivne Engleske revolucije posle 1688. godine do prosvetiteljstva u Francuskoj u 18. veku, pristižući u Nemačku tek u 19. veku. Po pitanju sadržaja, on je generalno postao obrazac prosvetljenih, liberalnih i levičarskih političkih načela, suprotstavljenih reakcionarnim političkim ustanovama. (Bötticher 2017). U toku je debata o tome šta podrazumeva radikalizacija, bilo da se odnosi na verovanja, akciju ili oboje; da li je ideologija u pitanju; faktori rizika locirani na društvenom, grupnom ili individualnom nivou, ili na svim ovim nivoima; da li je proces linearan, sa jasno identifikovanim fazama koje nužno vode od jedne do druge; ili da li su potencijalno radikalne misli i akcije nepovezane, ili bar ne istovremeno (Stern 2014).

Mnogi autori nude definiciju radikalizacije, različito zaključujući da ovaj termin izražava „ličnu i političku transformaciju“ (Young, Roose, Holsappel 2014). Uprkos više od deset godina istraživanja, i dalje nema konsenzusa oko definicije „radikalizacije“. Definicija formulisana od strane Evropske unije, odnosno RAN-a glasi: „Pojedinci ili grupe postaju netolerantni u pogledu osnovnih demokratskih vrednosti kao što su ravnopravnost i raznolikost, kao i sve veća sklonost ka upotrebi nasilja za postizanje političkih ciljeva koji negiraju i / ili potkopavaju demokratiju“ (Schmid 2016, 26). Borum (2012: 8–9) navodi da su koncepti radikalizacije i terorizma ponekad spojeni i isprepletani, a sam pojam radikalizacija se odnosi na proces razvijanja i intenziviranja ekstremističkih ideologija i verovanja. S obzirom na to da istraživači i vlade ne mogu postići konsenzus ni u definisanju terorizma, možda ne bi trebalo da čudi što takva raznolikost stavova postoji u definisanju još nijansiranih koncepata vezanih za radikalizaciju. Kroz razvijanje ili usvajanje ekstremističkih uverenja koja oprav-

davaju nasilje, radikalizacija predstavlja jedan od mogućih puteva u uključivanje u terorizam, ali to svakako nije jedini put.

PODSTICAJNI FAKTORI I PUTEVI RADIKALIZACIJE

Brojne studije ukazuju na važnost posebnog i često čak i traumatičnog događaja kako bi se stvorilo kognitivno otvaranje i ponovno razmatranje angažovanja osobe u radikalnoj ili ekstremističkoj grupi. Ovi događaji mogu uključivati iskustva nasilja ili drugih situacija koje menjaju osobu, kao što su zatvaranje ili gubitak prijatelja i članova porodice, koji ozbiljno narušavaju trenutni osećaj pripadnosti ili identitet osobe u vezi sa članstvom u radikalnoj grupi. Sa druge strane, mnogi bivši ekstremisti i teroristi su takođe opisali dugotrajna iskustva i podsticaje za radikalizaciju: obrazovanje u zatvoru, lični odnosi sa strancima koji se suprotstavljaju prethodno stavljenim stavovima ili jednostavno neprekidni lanac malih događaja i iskustava koji u suštini lagano ali neprekidno pogoršavaju ideološku osnovu za učešće (Kohler 2016, 20–21).

Mogadam, npr., tvrdi da percepcija nepravde može pokrenuti i znatno ubrzati put ka radikalizaciji. U ovoj fazi, pojedinci traže priliku da nadoknađuju ove nepravde, a ako se ovaj cilj ne postigne tokom sledeće faze pojedinci mogu usmeriti svoju frustraciju prema drugim objektima, tj. zajednicama, pojačavajući njihovo nepoštovanje (Moghaddam 2005). Ranjivost je stanje otvorenosti za napad, i u kontekstu razumevanja puteva nasilnog ekstremizma može se posmatrati kao „faktor koji ukazuje na neke ljude koji imaju veću otvorenost za povećani angažman od drugih”. Ovi faktori ranjivosti dolaze u interakciju sa psihološkim propozicijama koje mogu uticati na motivaciju osobe, atributski stil, volju i stavove na način kojim tu osobu čine ranjivijom od drugih i samim tim i pogodnu za angažovanje u terorističkim aktivnostima (Borum 2012, 291).

Na osnovu analize višestrukih militantnih ekstremističkih grupa sa rasponom različitih ideologija, Borum primećuje da „čini se da postoje neki vidljivi markeri ili faze u procesu koji su zajednički za mnoge pojedince u terorističkim grupama i revnosnim pripadnicima ekstremističke ideologije. Proces počinje formulisanjem nekog nezadovoljavajućeg događaja ili stanja kao nepravednog, a za nepravdu se krivi državna politika, osoba ili nacija. Odgovarajući objekat, percipiran kao pretnja, potom je potvrđena – često demonizovana – što olakšava opravdanje agresije (Borum 2003, 69; 2004, 28).

Rane biološke teorije kriminala zasnovane su na pretpostavci da oni koji se bave kriminalnim ponašanjem poseduju anomalije u svom fizičkom ustrojstvu koji ih čine drugačijim od ostalog dela stanovništva koji nisu skloni prestupima. Teorije su se fokusirale na pojedinca kao jedinicu analize, a smatra se da je uloga društvenih varijabli minimalna (Clevenger,

Birkbeck 1996). Ne postoji jedinstveni teroristički profil niti jedini osnovni uzrok koji se nalazi iza radikalizacije u terorizmu. Ova shvatanja dovela su mnoge posmatrače da naprave dva negativna zaključka: 1) profilisanje kako bi se identifikovali mogući teroristi; 2) neki će takođe tvrditi da je bezobzirno pokušati razviti strategije za sprečavanje ovih raznovrsnih procesa radikalizacije jer takve mere neće moći da ih uklope (Bjørge 2011, 1).

Bez obzira na njihovu teorijsku i praktičnu važnost, do sada je većina studija radikalizacije i deradikalizacije fragmentirana u odvojene discipline i aktuelne fokusne oblasti, što naglašava različite teorijske pristupe i različite aspekte ove pojave. Različitim talasima nasilja bavili su se stručnjaci različitih geografskih područja, koristeći različite instrumente i često donoseći idiosinkratska objašnjenja. Naročito talas islamističkog političkog nasilja tokom protekle decenije privukao je veliki broj istraživanja o procesima radikalizacije i deradikalizacije (Della Porta & LaFree 2011, 5). Uzimajući u obzir da događaji i okolnosti determinišu okolnosti da ljudi gravitiraju na nasilnom ekstremizmu, praktičarima nije lako da utvrde koji tip ličnosti je najviše sklon radikalizaciji. Kao što pojedini faktori mogu privući ljude ka nasilnom ekstremizmu i terorizmu, takođe, isti ti faktori mogu promovisati i podstaći i deradikalizaciju i razdvajanje (Ali et al. 2017, 2).

Prema Oksfordovom engleskom rečniku, jedno značenje „radikalnog” predstavlja onog pojedinca koji podržava „ekstremni deo grupe”. U tom smislu, termin se može koristiti kao sinonim za „ekstremističko”, i suprotno od „umerenog”. „Radikalizacija” tako ukazuje na kretanje tog kontinuumu. Upotreba izraza „radikal” u svom relativnom smislu, onda, nije problematična (Sedgwick 2010). Radikali nose sa sobom više negativnih konotacija i često se pripisuju neusaglašenosti i, u mnogim slučajevima, nasilju. Radikalizam se, stoga, može pokazati kao primer fundamentalizma. Iako je islamski politički radikalizam samo jedan aspekt mnogih oblasti islamskog fundamentalizma, može se dogoditi na različite načine (Abbas 2007). Njihova prividna integracija, podrazumevana njihovim spoljašnjim izgledom, često maskira frustraciju i ljutnju koja se lako eksploatiše. Nasilna radikalna islamistička ideologija apeluje zbog svog političkog i teološkog konteksta koja je nedolično legitimirana. Ovu ekstremističku ideologiju podstiču i percepcije u vezi sa radnjama određenih nacionalnih država i njihovim pristupima spoljnoj politici, kao i načinu na koji se integrišu muslimanske manjine kod kuće. Kako država nastavlja svoj pravni, socijalni i kulturni napad na muslimane, pokušavajući da ojača antiterorističku legislativu kod kuće, dok se bori protiv muslimanskih „pobunjenika” u inostranstvu, mnogo više mladih muslimanskih muškaraca radikalizuje (Abbas 2007).

Uopšteno, radikalizacija predstavlja razvoj i intenziviranje verovanja, osećanja i akcija u podršci bilo kojoj grupi ili uzroku konflikta. Radi-

kalizacija u odgovoru na pretnju je toliko pouzdana da teroristi mogu računati na nju kao strategiju. Može pokrenuti talentovanog matematičara, sina bogatog čoveka, grupe idealističkih studenata ili cele nacije prema političkom nasilju. Radikalizacija nije nešto što se događa samo drugima, mentalno bolesnoj osobi ili ubici. To je psihološka putanja koja se, s obzirom na ispravne okolnosti, može dogoditi bilo kojoj osobi, grupi ili naciji. (McCauley & Moskaleiko 2011, 4). Mnoge teorije su ponudile objašnjenje pokretača ili uzroka radikalizacije, ali gotovo je nemoguće sa sigurnošću reći šta su uzroci, jer je tako teško razaznati da li je neki faktor instrumentalan ili samo prisutan. Možda je korisnije razmišljati o „radikalizujućim agensima”, faktorima koji su prisutni (iako ne moraju biti uzročni) i koji se često pojavljuju u različitim slučajevima (Briggs & Birdwell 2009).

Štaviše, radikalizacija nije nusproizvod od sopstvenog interesa, jer to često podrazumeva samopomoć za širu viziju kako bi svet trebalo da izgleda. Može biti kratkoročnih nagrada, kao što je zadovoljstvo izbacivanja protiv neprijatelja. Uopšteno, međutim, radikalizacija podrazumeva nanošenje štete naciji-državi čak i na visokim nivoima ličnog rizika (Useem and Clayton 2009). Proces radikalizacije odigrava se u neprijateljskom fizičkom okruženju, ali ga znatno pospešuje Internet, što rezultira u odvojenoj, decentralizovanoj društvenoj strukturi. Pretnja ovog „lidera bez lidera” je samoograničavajuća zbog svoje ograničavajuće strukture i nedostatka privlačnosti njegovih utopijskih ideala (Sageman 2008). Ako neodređeni obim radikalizacije (a time i kontraradikalizacije) služi da zbuni ono što bi trebalo da bude odgovor, niti upotreba tog pojma ne pruža vrednost o tome zašto ljudi postaju teroristi ili kakva je trajektorija terorizma. Kao što nema samo jednog puta u terorizam, ne postoji obično razumljiva metrika za radikalizaciju koja može dati adekvatan odgovor kada i zašto pojedinci prelaze granicu od održavanja „radikalnih” stavova kako bi postali nasilni ekstremisti (Richards 2011).

Tipičan obrazac radikalizacije sastoji se od četiri faze koje se preklapaju: 1. predradikalizacija, 2. konverzija i identifikacija sa radikalnim islamom 3. indoktrinacija i jača grupna veza, 4. aktuelna teroristička dela ili planirani napadi. Naime, proces radikalizacije je jedinstven za svaku osobu i čini se da ne postoji univerzalan profil domaćih terorista. Ne postoji determinizam ili logika progresije u nizu akcija i događaja, iako je verovatno da povećana grupna veza i dinamika male grupe u nekim fazama mogu poslužiti kao akceleratori za naprednu radikalizaciju. Za mnoge, proces počinje dok su tinejdžeri. Pojedinci koji traže uzrok i jači muslimanski identitet sve više pronalaze odgovor u ideologiji radikalnog islama (Precht 2007).

Razvijen je okvir koji uzima u obzir kritične varijable – interne i eksterne, kao i interakcije između njih i ispitivane grupe – koje podrazu-

mevaju povećanje rizika za eskalaciju prema političkom nasilju. Identifikovani pokazatelji su grupisani u okviru četiri konceptualne kategorije: (1) spoljni faktori, uključujući istorijske, kulturne i kontekstualne karakteristike; (2) ključni akteri koji utiču na grupu, uključujući režim i druge protivnike, kao i konstituente i pristalice; (3) grupa / organizacija: karakteristike, procesi i strukture, uključujući ispitivanje takvih faktora kao što su stil liderstva i donošenje odluka, grupno iskustvo sa nasiljem i grupna ideologija i ciljevi; i (4) karakteristike trenutne situacije, uključujući pokretanje događaja. Ukupno 4 varijable identifikovane su u okviru 4 kategorije za uspostavljanje ukupnog integrisanog okvira. Ovaj okvir pruža osnovu za rigoroznu analizu rizika radikalne grupe za terorizam. U svim gorepomenutim vrstama grupa ideologije su zauzele ključne pozicije u opravdavanju nasilnih činova. To pokazuje da su sve ideologije sposobne da opravdaju nasilje i terorističke akcije ili militantnost, ali i da ispitivanje ideologije počinitelja po sebi nema smisla. Umesto toga, mora se posmatrati kako počinioci upotrebljavaju i tumače ideologiju, u kojoj meri ideologija, kao individualni i grupni identitet, igra ulogu u odluci pojedinca da učestvuje u nasilničkoj akciji i kako ideologija utiče na stvaranje identiteta (Post et al. 2002).

Radikalizacija je proces kojim se ljudi okreću ekstremizmu. Za razliku od ekstremizma, ideja o radikalizaciji kao procesu nije posebno kontroverzna. Niko ko proučava radikalizaciju ne veruje da se pojedinci pretvaraju u ekstremiste preko noći ili da je njihov zagovor ekstremizma uzrokovan jednim uticajem. Praktično svi akademski modeli osmišljavaju radikalizaciju kao progresiju koja se igra u određenom vremenskom periodu i uključuje različite faktore i dinamiku (Olsen 2009). Pored toga, iz razloga konceptualne jasnoće, smatramo da je važno razlikovati regrutovanje i radikalizaciju. Iako su dva koncepta povezana, oni označavaju različite fenomene gde regrutovanje „podrazumeva praktične korake ka pridruživanju nasilnoj grupi”, dok radikalizacija opisuje promene u stavu koji vode ka sankcionisanju i, konačno, učešću u upotrebi nasilja za ostvarenje političkog cilja. Jednostavno rečeno, regrutacija se nalazi na interfejsu između radikalizacije i potrage za nasiljem i predstavlja, prema rečima Majkla Taarbia, „most između ličnog verovanja i nasilnog aktivizma (Neumann and Rogers 2007).

Većina definicija koje su trenutno u opticaju opisuju radikalizaciju kao proces (ili procese) u kojem pojedinci ili grupe odobravaju i (konačno) učestvuju u upotrebi nasilja za postizanje političkih ciljeva. Neki autori je nazivaju „nasilnom radikalizacijom” kako bi naglasili nasilni ishod i razlikovali proces od nenasilnih oblika „radikalnog” razmišljanja (Neumann 2010). Za ljude koji ranije nisu izrazili ekstremističke stavove da bi se radikalizovali, potrebno je da se dogodi niz psiholoških procesa. Ovi su opisani kao 'kognitivno otvaranje' i 'poravnanje okvira'. Kognitivno otvaranje se

odnosi na proces kojim lična kriza dovodi do ponovnog ocenjivanja prethodno održanih verovanja i spremnosti da promeni stavove i perspektive pojedinca. Poravnanje frejmova se odnosi na promenu načina razmišljanja pojedinca kako bi se bolje prilagodio novom skupu verovanja. Sledi da su ključni događaji, kao što su doživljavanje ugnjetavanja ili viktimizacije, smrt nekog bliskog pojedinca ili zatvor, mogli pružiti kognitivno otvaranje, bar u nekim slučajevima. Jednom kada je pojedinac otvoren za nove ideje, izlaganje ekstremističkim pogledima, naročito od nekoga bliskih socijalno, može lakše dovesti do radikalizacije (Munton et al. 2011).

Radikalizacija je u stvari individualni proces koji kombinuje spoljne faktore i lične okolnosti. Od onih koji usvajaju radikalne stavove samo nekoliko njih idu dalje prema terorističkom nasilju (Jenkins 2011). Važno je razmotriti status radikalizacije kao stvarnog i nezavisnog sociološkog fenomena. Izgleda da postoji značajna strukturalna disjunktura između: (1) aktuelnosti radikalizacije kao procesa koji može i rezultira nasilnim radnjama; (2) posredovanje radikalizacije, uključujući presecanje, preklapanje i sudaranje diskursa političara, obaveštajnih agencija, novinara i interesnih grupa; i (3) empirijska baza dokaza društvenih nauka koja podržava postojanje (Hoskins and O'Loughlin 2009). Uključivanje u terorizam je složen psihosocijalni proces koji obuhvata najmanje tri naizgled različite faze: postati terorista, biti terorista – sinonim za angažovanje u nedvosmišlenoj terorističkoj aktivnosti – i odvajanje (što može ili ne može dovesti do naknadne deradikalizacije) (Horgan 2008).

Proces radikalizacije, u kojem mnogi izraženi radikali tvrde da imaju više „autentičnog“ ili „istinskog“ osećaja kako najbolje ostvariti društvene promene, privlači upoređivanje sa pretvaranjem u religijske pokrete i takozvane „kultove“. Zaista, radikalizacija prati sličan proces, u kojem se radikali ponovo mogu preoblikovati svojim aktivističkim identitetima i videti njihov bivši, neradikalni aktivizam kao neefikasan (Cross & Snow 2011). Hipoteza relativnog lišavanja verovatno pripada najpoznatijim sociološkim pokušajima objašnjavanja kolektivne političke mobilizacije i nasilja. Hipoteza pretpostavlja da se kolektivna mobilizacija, terorizam ili građanski rat pojavljuju kada se ljudi osećaju lišenim ekonomskih, socijalnih ili kulturnih koristi sa kojima se osećaju spokojno. Ljudi mogu doživeti relativno lišavanje ili upoređivanjem njihovog položaja sa položajem drugih grupa u društvu, ili zbog vremenskog razvoja u kojem period nakon širenja prava i privilegija prati period stagnacije (Dalgaard-Nielsen 2008).

Generalno, radikalizacija u bilo koji oblik terorističkog nasilja predstavlja fazni proces. Postoje različiti opisi u relevantnoj literaturi društvene nauke u pogledu broja i vrsta faza, faza ili koraka u procesu radikalizacije (Expert Group 2008). Postoje dva faktora koja pospešuju radikalizaciju, „potiskivanje“ i „povlačenje“. Potisni faktori su negativne dru-

štvene, kulturne i političke karakteristike društvenog okruženja koje pomažu u „guranju“ ugroženih pojedinaca na put nasilnog ekstremizma. Potisni faktori su oni što se obično poznaju kao „osnovni uzroci“, kao što su siromaštvo, nezaposlenost, nepismenost, diskriminacija i politička / ekonomska marginalizacija. Faktori povlačenja su, s druge strane, pozitivne karakteristike i koristi ekstremističke organizacije koja „vuče“ ugrožene pojedince da se pridruže (Hassan 2012). Proces individualne radikalizacije sastoji se od tri zahteva (logički neophodni uslovi): traumatska iskustva, ekstremistička indoktrinacija i gubitak inhibicije ubijanja. Grubo govoreći, prvi predstavlja motiv za vođenje nasilnih napada. Drugi pruža kognitivnu podršku. Treći onemogućava inhibicije ubijanja ljudi koji su se razvili kao društveni članovi zajednice (Cioffi-Revilla and Harrison 2011). Biti radikalan nije uvek prvi korak na putu ka nasilju. U stvari, radikalizacija koja vodi ka nasilju može se razlikovati različitim indikatorima od onih koji ukazuju na čisto „versku“, nenasilnu radikalizaciju (Bartlett et al. 2010). Veoma česta osobina savremenih radikala je ideološka netrpeljivost, koja prikazuje sistem verovanja koji odbija da „toleriše praksu, uverenja i / ili načela drugih pojedinaca ili grupa. Ona obuhvata frigidiju i demonstraciju gorčine i / ili neprijateljstva prema onima koji se ne slažu ili ne slažu sa svojim sistemom verovanja“ (Salaam 2013).

ZAKLJUČAK

Iz ovog pregleda literature, radikalizacija je predstavljena kao složen fenomen koji se ne može istražiti kroz jedan pojedinačan put i u taj proces je uključeno dosta faktora. S obzirom na to da u sadašnjoj literaturi još uvek postoji nekoliko praznina, preduzeti su mnogi koraci ka boljem razumevanju radikalizacije mladih muslimana u zapadnom svetu. Zapravo, radikalni pokreti deluju i kao agenti i strukture, u interakciji sa konkurentima i protivnicima. Ipak, uprkos navedenim dostignućima istraživanja o radikalizaciji, mnogo je više potrebno da bi se razumeo ovaj višestruki fenomen.

Fenomen radikalizacije danas se razvija i menja velikom brzinom, sa svojim ekstremnim oblicima koji se manifestuju globalno. Razorne dimenzije (nasilne) islamske ili desničarske radikalizacije postale su dramatično vidljive u Evropi i predstavljaju ozbiljne izazove za evropska društva. Ovaj pregled literature prezentuje ključne akademske koncepcije i rasprave o fenomenima radikalizacije koji mogu rezultirati terorističkim nasiljem. Pregled ima za cilj da pomogne naučnicima, istraživačima i praktičarima koji ulaze u polje radikalizacijskih studija da se lakše snađu kroz složenost osnovnih procesa i faktora koji vode različite pojedince ili grupe da usvajaju radikalne ideje i izvrše dela nasilja. Propusti koji se javljaju u pregledu literature u oblasti radikalizacije uključuju nedostatak jasnoće

o tome kako se pojedinci transformišu i usled nezadovoljstva i frustriranosti prihvataju nasilje kao način političke borbe. Problem je dalje što razumevanje terorizma, kako je navedeno u literaturi, i dalje ne može objasniti zašto neki ljudi postanu teroristi dok drugi ne. Lakše je prezentovati kako radikalne ideje teroristi internacionalizuju *post facto*. Ali to i dalje ne objašnjava zašto neki ljudi koji su izloženi radikalnim idejama nisu radikalizovani, zapravo, većina ljudi izloženih radikalnim idejama nije radikalizovana. Neophodno je bolje razumevanje ovih kompleksnih i osetljivih procesa, zatim prepoznati ih i analizirati ih, kao i motivacije onih koji stoje iza toga, i to mora biti prvi korak u formulisanju politika za ograničavanje regrutovanja u terorizam.

Prisutna je bliska povezanost između radikalnih ili ekstremističkih pogleda i stavova, s jedne strane, i upotrebe nasilja, sa druge, iako ova dva faktora ne moraju nužno delovati zajedno. Pojedinci i grupe mogu zagovarati radikalne i ekstremističke poglede, bez potrebe da razvijaju agresivne taktike. Istovremeno, učesće u nasilnim postupcima nije nužno zasnovano na pridržavanju radikalnih verovanja i razmišljanja, ali može biti motivisano ličnim ili grupnim lojalnostima ili vršnjačkim pritiskom. Putevi radikalizacije mladih variraju a diktira ih njihov nivo obrazovanja. U područjima pogođenim siromaštvom ili slabo obrazovanim, manipulativnim narativima pojedinci će svakako biti podložniji radikalizaciji. Kada su nivoi obrazovanja veći, ekstremisti pozivaju na emotivne i intelektualne primedbe o nejednakosti i nepravičnosti. Nasilni religiozni ekstremizam je nesporna opasnost za međunarodnu zajednicu, naročito zato što ekstremističke grupe (na primer, Boko Haram i ISIS) uče jedni od drugih. Stoga se mora uzeti u obzir zajednički napor koji uključuje tvrdru i meku snagu kako bi se rešio ovaj globalni bezbednosni problem. U pregledu je utvrđeno da u literaturi nedostaje konsenzus ne samo o faktorima koji dovode do radikalizacije, već i same definicije i konceptualizacije ove pojave i njegove povezanosti sa terorizmom. Diskusije o potencijalnim pristupima intervenciji dodatno su komplikovane zbog neslaganja o tome da li kognitivna radikalizacija treba da zahteva intervenciju, jer postoji opasnost da se radikalne, ali nenasilne grupe i dalje otuđuju. Pregled literature pokazuje da su uzročni faktori na različitim nivoima analize implicirani u objašnjavanju procesa radikalizacije. Na pojedinačnom nivou, čini se da različiti faktori, bilo sam ili u kombinaciji, doprinose podložnosti pojedinca uticaju radikalizujućih narativa.

LITERATURA

- Abbas, Tahir. 2007. A theory of Islamic political radicalism in Britain: Sociology, theology and international political economy. *Contemporary Islam*, 1(2): 109–122. doi: 10.1007/s11562-007-0012-0
- Abbasi Manzoor Ahmed. 2014. Towards the De-radicalization of Pakistani Society: The Need for a Balanced and Progressive Education System. *The Dialogue*. 9(3): 255–270. http://www.qurtuba.edu.pk/thedialogue/The%20Dialogue/9_3/Dia-logue_July_September2014_255-270.pdf (pristup: 12.12.2018).
- Alejandro, Beutel. 2007. *Radicalisation and Homegrown Terrorism in Western Muslim Communities: Lessons Learned for America*. Maryland, U.S.A: Minaret of Freedom Institute. <http://www.minaret.org/MPAC%0Backgrounder.pdf>. (pristup: 14.12.2018).
- Ali Rosleenda B. Mohamed., Moss, Simon A., Lentini, Peter, Barrelle, Kate. 2017. Does the pursuit of meaning explain the initiation, escalation, and disengagement of violent extremists? *Aggression and Violent Behavior*. 34(May): 185–192. doi: 10.1016/j.avb.2017.01.013
- Harriet Allan, Andrew Glazzard, Sasha Jespersen, Sneha Reddy-Tumu, Emily Winterbotham. 2015. Drivers of violent extremism: Hypotheses and literature review. London: Royal United Service Institute. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a0899d40f0b64974000192/Drivers_of_Radicalisation_Literature_Review.pdf (pristup: 12.12.2018).
- Bartlett, Jamie, Birdwell Jonathan, King, Michael. 2010. *The Edge of Violence: a Radical Approach to Extremism*, London: Demos. https://www.demos.co.uk/files/Edge_of_Violence_-_web.pdf. (pristup: 14.12.2018).
- Berger, J. M. 2017. “Extremist Construction of Identity: How Escalating Demands for Legitimacy Shape and Define In-Group and Out-Group Dynamics”, The International Centre for Counter-Terrorism-The Hague 8, no. 7. doi: 10.19165/2017.1.07
- Bjørgo, Tore. 2011. Dreams and disillusionment: Engagement in and disengagement from militant extremist groups. *Crime, Law and Social Change*, 55(4): 277–285. doi: 10.1007/s10611-011-9282-9
- Borum, R. 2003. Understanding the terrorist mindset. FBI Law Enforcement Bulletin, Criminal Justice Periodicals. 7, 72,(7). <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/201462.pdf> (pristup: 12.12.2018).
- Borum, Randy. 2004. Psychology of terrorism. Mental Health Law & Policy Faculty Publications. 571. http://scholarcommons.usf.edu/mhlp_facpub/571 (pristup: 14.12.2018).
- Borum, Randy. 2011. Rethinking radicalization. *Journal of Strategic Security*, 4(4): 1–6. <https://scholarcommons.usf.edu/jss/vol4/iss4/1>. (pristup: 14.12.2018).

- Borum, Randy. 2012. "Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories". *Journal of Strategic Security* 4 (4): 7–36. doi: 10.5038/1944-0472.4.4.1
- Böttcher, Astrid. 2017. Towards Academic Consensus Definitions of Radicalism and Extremism. *Perspectives on Terrorism*, 11(4): 73–77. <https://www.universiteitleiden.nl/binaries/content/assets/governance-and-global-affairs/isga/perspectives-on-terrorism/2017-4-perspectives-on-terrorism-isga.pdf> (pristup: 13.12.2018).
- Alhaji Cherif, Hirotooshi Yoshioka, Wei Ni, Prasanta Bose. 2010. 'Terrorism: Mechanism of Radicalization Process, Control of Contagion and Counter-Terrorist Measures', arXiv: 0910.5272v2, <http://arxiv.org/abs/0910.5272v2>. (pristup: 14.12.2018).
- Christmann, Kris. 2012. Preventing Religious Radicalisation and Violent Extremism: A Systematic Review of the Research Evidence. *Research Report. Youth Justice*, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/396030/preventing-violent-extremism-systematic-review.pdf (pristup: 14.12.2018).
- Claudio Cioffi-Revilla and Joseph F. Harrison. 2011. Pandemonium in Silico: Individual Radicalization for Agent-Based Modeling. Paper presented at the Annual Meeting of the International Studies Association; 2011 Mar 16–19; Montreal, Canada, <https://pdfs.semanticscholar.org/ebac/9973f13e288057df78325fe6a8aae9b92cb.pdf>
- Clevenger, Marie, Christopher Birkbeck. 1996. The Causes of Delinquency, Institute for Social Research: University of New Mexico, Working Paper No.: 2, 1–21. <https://nmsc.unm.edu/reports/1996/CauseOfDelinquency.pdf> (pristup: 13.12.2018).
- Cragin, Kim. 2014. Resisting Violent Extremism: A Conceptual Model for Non-Radicalization. *Terrorism and Political Violence*, 26(2): 337–353. doi: 10.1080/09546553.2012.714820
- Cross, Remy, & Snow, David. 2012. Radicalism within the context of social movements: Processes and types. *Journal of Strategic Security*, 4(4): 115–130. doi: 10.5038/1944-0472.4.4.5
- Dalgaard-Nielsen, Anja. 2008. *Studying violent radicalization in Europe. Part II. The potential contribution of socio-psychological and psychological approaches*. DIIS Working Paper, 2008/3: 17. Copenhagen. http://pure.diis.dk/ws/files/56379/WPo8_3_Studying_Violent_Radicalization_In_Europe_II_The_Potential_Contribution_of_Sociopsychological_and_Psychological_Approaches.pdf (pristup: 14.12.2018).
- Della Porta, Donatella, La Free, Garry. 2011. Guest Editorial: Processes of Radicalization and De-Radicalization, *International Journal on Conflict and Violence*. 6 (1): 4–10.

- Doosje, Bertran., Moghaddam, Fatali, Kruglanski, Arie, Wolf, A., Mann, L., Feddes, Alan. 2016. Terrorism, radicalization and de-radicalization, *Current Opinion in Psychology*. 11 (October): 79–84. doi: 10.1016/j.copsyc.2016.06.008
- Tahir, Abbas. 2007. Muslim Minorities in Britain: Integration, Multiculturalism and Radicalism in the Post-7/7 Period, *Journal of Intercultural Studies* 28 (3): 287–300. doi: 10.1080/07256860701429717
- Dugas, Michelle, Kruglanski, Arie. 2014. The Quest for Significance Model of Radicalization: Implications for the Management of Terrorist Detainees, *Behavioral Sciences and the Law* 32 (3): 423–439. doi: 10.1002/bsl.2122
- Expert Group. 2008. *Radicalisation Processes Leading to Acts of Terrorism. A Concise Report prepared by the European Commission's Expert Group on Violent Radicalisation*. Submitted to the European Commission on 15 May. <https://rik-coolsaet.be/files/2008/12/expert-group-report-violent-radicalisation-final.pdf> (pristup: 14.12.2018).
- Gunaratna, Rohan & Orla, Hennessy. "Through the Militant Lens: The Power of Ideology and Narratives", *The International Centre for Counter-Terrorism – The Hague* 3, no. 4.
- Hamed el-Said and Richard Barrett. 2011. "Radicalisation and Extremism that Lead to Terrorism". In ed. Hamed El-Said and Jane Harrigan. *Globalisation, Democratisation and Radicalisation in the Arab World*. London: PalgraveMacmillan, 199–235.
- Hassan, Muhsin. 2012. Understanding Drivers of Violent Extremism: The Case of al-Shaabab and Somali Youth. *CTC Sentinel*, 23 August. <https://ctc.usma.edu/app/uploads/2012/08/CTCSentinel-Vol5Iss84.pdf> (pristup: 14.12.2018).
- Horgan, John. 2008. 'From Profiles to Pathways and Roots to Routes: Perspectives from Psychology on Radicalization into Terrorism', *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 618 (1): 80–94. doi: 10.1177/0002716208317539
- Hoskins, Andrew and O'Loughlin, Ben. 2009. 'Pre-mediating guilt: radicalisation and mediality in British news', *Critical Studies on Terrorism*, 2 (1): 81–93. doi: 10.1080/17539150902752820
- Jenkins, Brian Michael. 2011. *Stray dogs and virtual armies: radicalization and recruitment to jihadist terrorism in the united states since 9/11*, RAND Occasional Paper 343, www.rand.org/pubs/occasional_papers/2011/RAND_OP343.pdf (pristup: 14.12.2018).
- Kohler, Daniel. 2016. *Understanding Deradicalization. Methods, Tools and Programs for Countering Violent Extremism*. New York: Routledge.
- Kruglanski, Arie, Katarzyna, Jasko, Marina, Chernikova and Michelle, Dugas, David, Webber. 2017. To the fringe and back: Violent extremism and the psychology of deviance. *American Psychologist*, 72(3), 217–230. doi: 10.1037/amp0000091

- Kruglanski, Arie, Michele J., Gelfand, Jocelyn J. Bélanger, Ana Sheveland, Malkanthi, Hetiarachchi, Rohan, Gunaratna. 2014. The Psychology of Radicalization and Deradicalization: How Significance Quest Impacts Violent Extremism, *Advances in Political Psychology*. 35 (S1): 69–93. doi: 10.1111/pops.12163
- Kumar Ramakrishna. “Understanding Youth Radicalisation in the Age of ISIS: A Psychosocial Analysis”. *The International Relations & Security Network*, February 12, 2016. <http://isnblog.ethz.ch/security/understanding-youth-radicalization-in-the-age-of-isis-a-psychosocial-analysis?platform=hootsuite> (pristup: 15.12.2018).
- Kundnani, Arun. 2012. Radicalisation: the journey of a concept. *Race&Class*, 54 (2): 3–25. doi: 10.1177/0306396812454984
- Lakhani, Suraj. 2014. Radicalisation as a moral career: a qualitative study of how people become terrorists in the United Kingdom. PhD Thesis, Cardiff University, <http://orca.cf.ac.uk/59779/> (pristup: 14.12.2018).
- McCauley, Clark & Moskaleiko, Sophia. 2008. ‘Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism.’ *Terrorism and Political Violence*. 20 (3): 415–433. doi: 10.1080/09546550802073367
- Moghaddam Fatali. M. 2005. A staircase to terrorism: a psychological exploration. *American Psychologist*, 60 (2): 161–169.
- Munton, T. Martin, A., Lorenc, T., Marrero-Guillamon, I., Jamal, F., Lehmann, A., Cooper, C., Sexton, M. 2011. Understanding vulnerability and resilience in individuals to the influence of Al Qaida violentextremism: A Rapid Evidence Assessment. Technical Report. *Home Office Occasional Paper* 98. London. <http://researchonline.lshtm.ac.uk/21148/> (pristup: 15.12.2018).
- Neumann, Peter. 2010. *Prisons and Terrorism: Radicalisation and De-radicalisation in 15 Countries*, ICSR, Kings College London. <http://icsr.info/2010/08/prisons-and-terrorism-radicalisation-and-de-radicalisation-in-15-countries/> (pristup: 14.12.2018).
- Neumann, Peter and Rogers, Peter. 2007. *Recruitment and Mobilisation for the Islamist Militant Movement in Europe*, London: International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence, Kings College London. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/doc_centre/terrorism/docs/ec_radicalisation_study_on_mobilisation_tactics_en.pdf (pristup: 13.12.2018).
- Neumann, P. R. 2008. ‘Introduction’, in P. R. Neumann, J. Stoil and D. Esfandiary (Eds.). “Perspectives on Radicalisation and Political Violence”. *Papers from the First International Conference on Radicalisation and Political Violence*, 3–7. London: ICSR. <http://icsr.info/wp-content/uploads/2012/10/1234516938ICSRPerspectivesonRadicalisation.pdf> (pristup: 14.12.2018).
- Olsen, John. 2009. *Roads to Militant Radicalization: Interviews with Five Former Perpetrators of Politically Motivated Organized Violence*, DIIS Report 2009: 12, Danish Institute for International Studies, Copenhagen. https://www.diis.dk/files/media/publications/import/extra/diis_report_2009_12_olsen_roads_militant_radicalization_2.pdf (pristup 13.12.2018).

- Post, Jerald. M., Ruby, Keven, & Shaw, Eric. 2002. The radical group in context: 1. An integrated framework for the analysis of group risk for terrorism. *Studies in Conflict & Terrorism*, 25(2), 73–100. doi: 10.1080/105761002753502466
- Precht, Tomas. 2007. *Home grown terrorism and Islamist radicalisation in Europe: From conversion to terrorism*, Research Report for the Danish Ministry of Justice.
- Radicalisation and Political Violence. 2008. 4. http://www.justitsministeriet.dk/sites/default/files/media/Arbejdsomraader/Forskning/Forskningspubljen/2011/2007/Home_grown_terrorism_and_Islamist_radicalisation_in_Europe_-_an_assessment_of_influencing_factors__2_.pdf (pristup: 14.12.2018).
- Richards, Antony. 2011. 'The problem with 'radicalization': the remit of 'Prevent' and the need to refocus on terrorism in the UK', *International Affairs*, 87 (1): 143–152. doi: 10.1111/j.1468-2346.2011.00964.x
- Sageman, Mark. 2008. 'A Strategy for Fighting International Islamist Terrorists,' *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 618 (1): 223–231. doi: 10.1177/0002716208317051
- Salaam, Abee Olufemi. 2013. The Psychological Make-up of Moham-med Yusuf. In I. Mantzikos (Ed.), *Boko Haram: Anatomy of a Crisis*, pp. 46–52. Bristol: e-International Relations. <http://www.e-ir.info/wp-content/uploads/Boko-Haram-e-IR.pdf> (pristup: 15.12.2018).
- Schmid, Alex. 2016. Research on Radicalisation: Topics and Themes, *Perspectives on Terrorism*, 10 (3): 26–32. <https://www.universiteitleiden.nl/binaries/content/assets/governance-and-global-affairs/isga/perspectives-on-terrorism/2016-3.pdf>. (pristup: 15.12.2018).
- Schmid, Alex. P. 2012 a. "Strengthening the Role of Victims and Incorporating Victims in Efforts to Counter Violent Extremism and Terrorism", *The International Centre for Counter-Terrorism–The Hague* 3, no.7. doi: 10.19165/2012.1.07
- Schmid, Alex. P. 2013. *Radicalisation, Deradicalisation, Counter-radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*, Hague, International Centre for Counter-Terrorism. <https://www.icct.nl/download/file/ICCT-Schmid-Radicalisation-De-Radicalisation-Counter-Radicalisation-March-2013.pdf> (pristup: 15.12.2018).
- Schmidt, Alex. 2012. Twelve Rules for Preventing and Countering Terrorism, *Perspectives on Terrorism*. 6 (3): 77–78. <https://www.universiteitleiden.nl/binaries/content/assets/governance-and-global-affairs/isga/perspectives-on-terrorism/2012-3.pdf> (pristup: 13.12.2018).
- Sedgwick, Mark. 2012. Radicalism isn't the problem: it's the move to violence we need to counter. Lancaster/London: Westminster Faith Debates, pp. 2. <https://www.radicalisationresearch.org/debate/sedgwick-2012-wfd/> (pristup: 14.12.2018).
- Sedgwick, Mark. 2010. 'The Concept of Radicalization as a Source of Confusion', *Terrorism and Political Violence* 22 (4): 479–494. doi: 10.1080/09546553.2010.491009

- Silber, Mitchel., Bhatt, Arvin. 2007. *Radicalization in the West: The homegrown threat*. New York: New York Police Department. https://sethgodin.typepad.com/seths_blog/files/NYPD_Report-Radicalization_in_the_West.pdf
- Stern, Jesica Eve. 2014. X: A Case Study of a Swedish Neo-Nazi and His Reintegration into Swedish Society. *Behavioral Sciences and the Law*. 32 (3): 440–453. doi: 10.1002/bsl.2119
- Thornton, Elis. 2015. Understanding Radicalisation. Doctoral thesis, University College London. <http://discovery.ucl.ac.uk/1470565/1/Amy%20Thornton%20Thesis.pdf> (pristup: 15.12.2018).
- USAID. 2011. The development response to violent extremism and insurgency. USAID Policy. Washington D.C., pp. 2–3. https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pdacs400.pdf
- Young, Holly F. Rooze, Magda Holsappel, Jorien. 2014. Translating Conceptualizations Into Practical Suggestions: What the Literature on Radicalization Can Offer to Practitioners. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*. 21 (2): 212–225. doi: 10.1037/pac0000065
- Bert, Useem, Obie Clayton, O. 2009. 'Radicalization of U. S. prisoners', *Criminology and Public Policy*. 8 (3): 561–592. doi: 10.1111/j.1745-9133.2009.00574.x

SUMMARY

VULNERABILITY OF INDIVIDUALS SUBJECT TO THE INFLUENCE OF RADICALIZATION: OVERVIEW AND SELECTION OF THE RELEVANT LITERATURE

The aim of this paper is to present and analyze the relevant literature on radicalization, and to give an overview of some key points of disagreement and discussion in the current academic and political discourse on radicalization and terrorism. Key events are presented in atheoretical frameworks for understanding radicalization, including debates about definitions, basic causes, recruitment patterns, and phases of the radicalization process. The literature review presents current academic discussions about the complex factors that create a certain type of radicalization, as well as the ideological basics and expressions, organizational structures, manifestations and causes associated with it. The paper will explore ideas, methods and ways of radicalization, and suggest how to develop and implement effective preventive countermeasures. Radicalization is a phenomenon that is applicable to different individuals and groups, but the focus in the paper is Islamist radicalization.

KEYWORDS: radicalization, terrorism, recruitment.